

Є. В. Бережок

зав. сектором Наукової бібліотеки

Одеського Національного університету імені І. І. Мечникова,

вул. Преображенська, 24, м. Одеса, 65082, Україна,

тел.: (0482) 34 80 11

e-mail: library@onu.edu.ua

ПЕРШІ ПЕРЕКЛАДИ ТВОРІВ МИКОЛИ ВАСИЛЬОВИЧА ГОГОЛЯ В НАУКОВІЙ БІБЛІОТЕЦІ ОДЕСЬКОГО НАЦІОНАЛЬНОГО УНІВЕРСИТЕТУ ІМ. І. І. МЕЧНИКОВА

Перші переклади творів Миколи Васильовича Гоголя з'явилися ще за життя великого митця. Найбільш вдалі з них видавалися кількома перевиданнями, що свідчить про неабияку зацікавленість сучасників до його творчості. Примірники видань перших перекладів творів М. В. Гоголя є частиною університетської «Гоголіани», що складається з його творів й літератури про його життя та творчість.

Ключові слова: М. В. Гоголь, прижиттєві видання, переклади творів М. В. Гоголя, Наукова бібліотека Одеського національного університету.

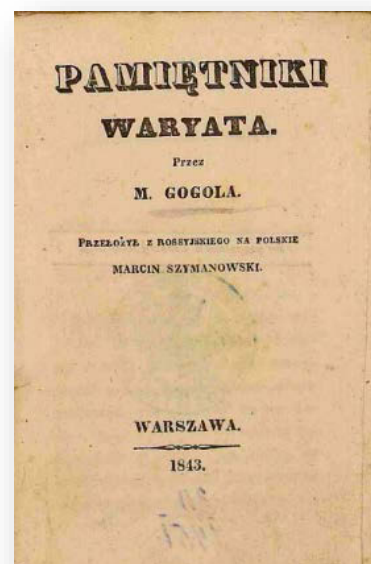
Ім'я Миколи Васильовича Гоголя як письменника й драматурга було відоме не тільки в Російській імперії, а й далеко за її межами. Незважаючи на те, що його твори важко передаються перекладу через унікальний гоголівський стиль, просочений українським народним фольклором, до початку ХХ ст. вони були переведені практично всіма мовами світу. Твори великого письменника, драматурга та критика стають популярними не тільки у вузькому літературному середовищі, а й серед масового читача.

Першою була перекладена повість «Тарас Бульба» відомим чеським літератором

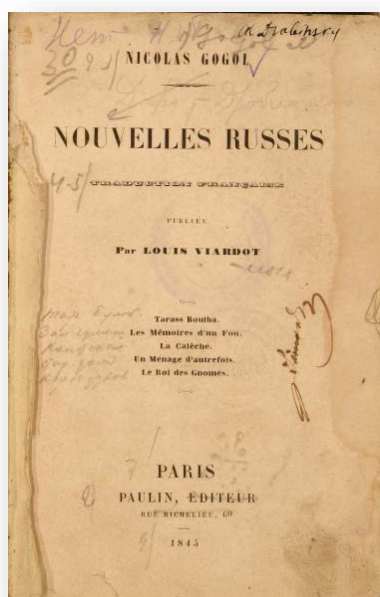
К. В. Запа й опублікована в 1839 р. в журналі «Kwety» [2, 58-66]. В цьому ж році в німецькій газеті «Morgenblatt» були надруковані «Записки божевільного» під назвою «З щоденника божевільного» (*Aus dem Tagebuch eines Verrückten*), перекладені німецькою мовою М. О. Мельгуновим і Генріхом Кьонігом (додаток 7) [10].



Переклади творів М. В. Гоголя польською мовою з'явилися в 1843 р. у періодичних виданнях. У журналі «Jutrzenka» були надруковані «Театральний роз'їзд» і «Записки божевільного» [3]. Наступного року Ю. Іг. Крашевський (1812–1887) у своєму літературному альманасі «Athenaeum» опублікував «Записки божевільного», «Шинель» й два розділи «Мертвих душ», переклад яких був здійснений Петром Лазаровичем Шепелевичем [7]. У Науковій бібліотеці Одеського національного університету є примірник «Записок божевільного» (*Pamiętniki waryata*) у перекладі Марцінома Шимановського, що був надрукований у 1843 р. у Варшаві [додаток 5]. Ця книжка була частиною книжкової колекції польського філолога, етнографа та бібліофіла Анджея Кухарського, придбані бібліотекою Новоросійського (Одеського) університету в 1865 р. [4].



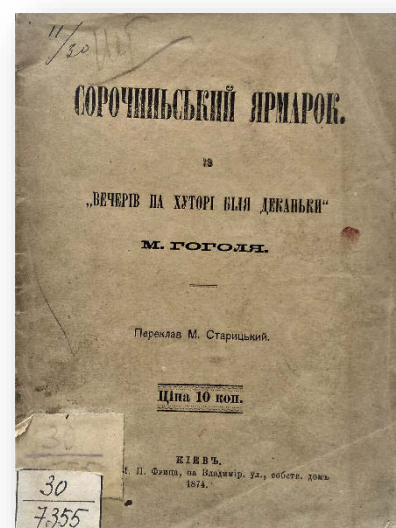
У фондах університетської бібліотеки зберігається переклад французькою мовою творів М. В. Гоголя під назвою «Російські повісті» (*Nouvelles russes*), який вийшов у 1845 р. в Парижі (додаток 6). До нього ввійшли «Вій», «Тарас Бульба», «Записки божевільного»,



«Коляска» і «Старосвітські поміщики». Це була перша збірка творів Миколи Васильовича, надрукована в Європі. Ідея перекладу творів М. Гоголя належала І. С. Тургенєву (1818-1883). Він же й відібрав твори для цього видання. Разом з ним над перекладами працював і С. О. Геденов. Луї Віардо, хоч і вказаний на титульному аркуші як перекладач, був тільки редактором

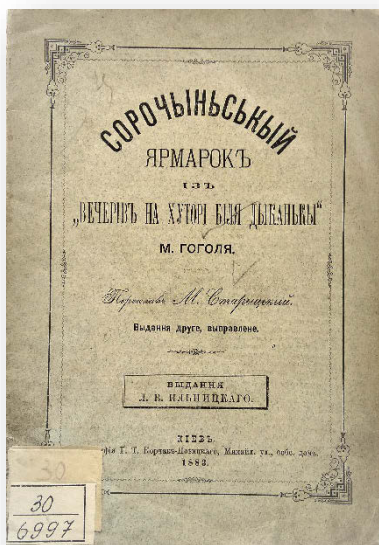
французького тексту [10]. Незабаром після виходу збірки в європейській і

російській пресі з'явилися позитивні відгуки. У журналі «Revue des deux Mondes» (1 грудня 1845 р.) Шарль Огюстен де Сент-Бев (1804–1869) в своїй літературній хроніці писав: «До появи перекладу Віардо навряд чи хоч один француз прочитав в оригіналі що-небудь з творів Гоголя ... Дійсно Гоголь піклується



насамперед про вірність в зображенні характерів, про відтворення дійсного, натурального як в сьогоденні, так і в історичному минулому; його займає національних дух...» [6, с. 176-177]. У січневому номері 1846 р. «Отечественных записок» В. Г. Белінський надрукував російськомовний переклад рецензії Сент-Бева. Відгук ж самого В. Г. Белінського був надрукований у листопадовому номері «Отечественных записок» за 1845 р. На його думку, «перевод удивительно близок и, в то же время, свободен, легок, изящен; колорит по возможности сохранен, и оригинальная манера Гоголя, столь знакомая всякому русскому, по крайней мере не изглажена...» [2]. Збірка творів М. В. Гоголя під редакцією Віардо гідно оцінена публікою. Вже в наступному році в Лейпцигу вийшов переклад німецькою мовою Генріха Боде з французького видання «Російські повісті Миколая Гоголя. Переклад Боде з Л. Віардо» (*Russische Novellen von Nicolas Gogol*). У Франції ця збірка перевидавалася кілька разів, але вже після смерті Миколи Васильовича. Що дивно, сам М. В. Гоголь був проти того, щоб його твори перекладали іншими мовами [6, с. 302].

Перші переклади українською мовою творів М. В. Гоголя з'явилися вже після його смерті, в другій половині XIX ст. В фонді університетської



бібліотеки зберігається декілька видань перекладів українською мовою цього часу. Насамперед це переклад зроблений одним з фундаторів українського професіонального театру М. П. Старицьким. Він був одним із перших, хто поставив на сцені твори М. В. Гоголя українською мовою. Завдяки його творчому натхненню з'явилися оперети «Сорочинський ярмарок», «Майська ніч або Утоплена», опери «Тарас Бульба» та «Різдвяна ніч». У 1874 р. в Києві в типографії М. П. Фрїца була надрукована повість «Сорочинський ярмарок» із збірника «Вечори на хуторі біля Диканьки» [додаток 1] у перекладі М. П. Старицького.

Незважаючи на те, що сучасники високо оцінили його працю, сам перекладач вважав його недосконалим і вже у 1883 р. вийшло друге видання, в якому він зробив поправки, наближаючи мову перекладу до розмовної української [додаток 2] [1].

У 1874 р. також в типографії М. П. Фрїца був надрукований переклад ще однієї повісті М. В. Гоголя – «Тарас Бульба», який був здійснений етнографом, народним вчителем і перекладачем Михайлом Федоровичем Лободовським [додаток 3]. В своєму перекладі він один з перших використовував слова: «українська земля», «Україна», «українець», завдяки чому звернув до себе увагу цензорів. Видавець був змушений передрукувати й замінити

кілька сторінок. За розповсюдження української книги серед селян він був звільнений з посади вчителя, але в 1876 р. Петро Антонович Косач призначив його на посаду волосного писаря Новоград-Волинського повіту. Однак на новій посаді М. Ф. Лободовський продовжував ширити українську літературу серед найбідніших верств населення з відома П. А. Косача, ще й притягнувши до співучасті його дружину Ольгу Петрівну Драгоманову-Косач (Олену Пчілку). Це знову привернуло увагу поліції. Врешті решт М. Ф. Лободовський був змушений тікати за кордон, де кілька років працював у друкарні М. Драгоманова [5, с. 29-30]. Після повернення на батьківщину в 1883 р. у Харкові він надрукував друге перевидання свого перекладу гоголівської повісті «Тарас Бульба» [9, с. 125-126].

В університетській бібліотеці зберігається видання перекладу творів М. В. Гоголя зроблений видатною українською письменницею, етнографом та громадською діячкою О. П. Драгомановою-Косач. До невеликої брошури під назвою «Переклади з Н. Гоголя: два розмаитых зразкы», надрукованій у 1881 р. в типографії київського книговидавця Стефана Васильовича Кульженка увійшли дві гоголівські повісті – «Записи причинного» й «Весняной ночи». Крім творів М. В. Гоголя Олена Пчілка переклала твори О. С. Пушкіна, М. Ю. Лермонтова, О. М. Островського, С. О. Єсеніна, Л. М. Толстого, Сапфо, А. Міцкевича, В. Гюго, Ф. Шиллера, Й. Ф. Гете, Ч. Дікенса, Гі де Мопассана та багато інших. Вона вважала, що переклад російських та західноєвропейських письменників необхідний не тільки для ознайомлення українського читача з світовою класичною літературою, а й для розвитку літературної української мови [8].

Літературна спадщина Миколи Васильовича Гоголя залишила величезний слід в світовій культурі й як і раніше привертає увагу дослідників і простих читачів. Ще сучасники великого митця визнавали його неповторний талант, хоча й оцінювали по різному. Поціновувачі його творчості прагнули познайомити з творчим доробком великого митця найбільш широке коло читачів. Перші переклади його творів з'явилися ще за життя великого письменника. Хоча сам письменник неодноразово висловлювався проти перекладів своїх творів іншими мовами, побоюючись спотворювання своєрідного стилю, просоченого українським народним фольклором. Але завдяки саме перекладу його твори стали популярними не тільки у вузькому колі літературознавців.



Додаток:

1. Гоголь М. Сорочинський ярмарок із «Вечерів на хуторі біля Деканьки» / пер. М. Старицький. – Київ [Київ] : тип. М. П. Фрица, 1874. – 40 с.
2. Гоголь М. Сорочинський ярмарок із «Вечерів на хуторі біля Дыканьки» / пер. М. Старицький. – Выдання другеб виправлене / видання Л. В. Ильницького. – Київ [Київ] : тип. Г. Т. Корчак-Новицкого, 1882. – 32 с.
3. Гоголь, Н. В. Тарас Бульба / виклад Гоголів; пер. М. Лободи. – Київ : тип. М. П. Фрица, 1874. – 172, IV с.
4. Переклады з Н. Гоголя / два розмаитых зразкы Олены Пчилкы. – Киев : тип. С. В. Кульженко, 1881. – [1], 63, [1] с.
5. Gogol M. Pamiętniki waryata / przez M. Gogola; przełożył z rosyjskiego na polskie Marcin Szymanowski. – Warszawa, 1843. – 72 s.
6. Gogol N. Nouvelles russes / traduction française publié par Louis Viardot. – Paris: Paulin, 1845. – VII, 324, [2] p.
7. Gogol N. Aus dem Tagebuch eines Verrückten // Morgenblatt für gebildete Leser. – 1839. – № 292 (6 December) – № 298 (13 December). – S. 1165-1191.

Список використаної літератури:

1. Арват Ф. С. О первых украинских переводах произведений Н. В. Гоголя / Ф. С. Арват, Н. Н. Арват // Ніжинська старовина. – 2009. – Вип. 8 (11). – С. 15–21.
2. Белинский В. Г. Перевод сочинений Гоголя на французский язык / В. Г. Белинский // Отечественные записки. – 1845. – Т. 43, № 12. – С. 115–116.
3. Будагова Л. Н. Восприятие Гоголя в литературах западных и южных славян / Л. Н. Будагова // Гоголь и традиционная славянская культура. Двенадцатые Гоголевские чтения : сб. ст. по материалам Международной науч. конф. (Москва, 30 марта – 1 апреля 2012 г.) / под общ. ред. В. П. Викуловой ; науч. ред. А. Х. Гольденберг, Е. Г. Падерина. – М. ; Новосибирск : Новосибирский издательский дом, 2012. – 320 с. : ил.
4. Великодная А. В. Редкие издания в книжном собрании А. Кухарского / А. В. Великодная, Е. В. Полевщикова // Вісн. Одес. нац. ун-ту. Серія: Бібліотекознавство, бібліографознавство, книгознавство – 2007. – Т. 12, вип. 4. – С. 153–168.
5. Дрофань Л. Берегиня. – Київ : Молодь, 2004. – 206 с.
6. Н. В. Гоголь в письмах и воспоминаниях / сост. В. Гиппиус. – М. : Федерация, 1931. – 496 с.
7. Рождественська І. Є. Польські переклади творів Гоголя / І. Є. Рождественська // Наукові праці. Філологія. Літературознавство. – 2016. – Вип. 264, т. 276. – С. 112–115.
8. Тетеріна О. Олена Пчілка: роль художнього перекладу в розвитку української літератури // Дивослово. – 2013. – № 10 (679). – С. 6–64.
9. Україномовна книга: 1798–1916. – Київ: Абрис, 1996. – Вип. 1: 1798–1885. – 220 с.
10. Шолохова А. С. Переводы произведений Н. В. Гоголя на английский и немецкий языки как проблема интерпретации (на примере «Вечеров на хуторе близ Диканьки») : автореф. дис. ... канд. филол. наук / А. С. Шолохова. – Москва, 2011. – 27 с.

References

- [1]. Arvat F. S., Arvat N. N. O pervykh ukrainskikh perevodakh proizvedeniy N. V. Gogolya [About the first Ukrainian translations of the works of N. V. Gogol]. *Nizhinska starovina*. 2009. no. 8 (11), pp. 15-21.
- [2]. Belinskiy V. G. Perevod sochineniy Gogolya na frantsuzskiy yazyik [Translation of Gogol's writings into French]. *Otechestvennyie zapiski [Blighty notes]*. 1845. t. 43, no 12. pp. 115-116.
- [3]. Budagova L. N. Vospriyatie Gogolya v literaturah zapadnyih i yuzhnyih slavyan [The perception of Gogol in the literature of the Western and Southern Slavs]. *Gogol i traditsionnaya slavyanskaya kultura. Dvenadtsatyie Gogolevskie chteniya: sb. statey po materialam Mezhdunarodnoy nauchnoy konferentsii, Moskva 30 marta – 1 aprelya 2012 g.* [Gogol and traditional Slavic culture. Twelfth Gogol Readings: Sat. articles on the materials of the International Scientific Conference, Moscow March 30 - April 1, 2012]. Moscow, 2012, 320 p.
- [4]. Velikodnaya A. V., Polevschikova E. V. Redkie izdaniya v knizhnom sobranii A. Kuharskogo [Rare editions in the book collection of A. Kuharsky]. *Visnik Odeskogo natsionalnogo universitetu. Seriya: Bibliotekoznavstvo, bibliografoznnavstvo, knigoznnavstvo* [Odesa National University Herald. Library studies, Bibliography studies, Bibliology]. 2007, t. 12, no. 4, pp. 153-168.

- [5]. Drofan L. *Berehynia [The Keeper]*. Kyiv. 2004, 206 p.
- [6]. N. V. Gogol v pismah i vospominaniyah [N. V. Gogol in letters and memoirs]. Moscva, 1931, 496 p.
- [7]. Rozhdestvenska I. E. Polski perekladi tvoriv Gogolya [Polish translations Gogol's works] *Naukovi pratis. Filologiya. Literaturoznavstvo [Scientific works. Philology. Literary studies]*. 2016, no 264, t. 276, pp. 112–115.
- [8]. Teterina O. Olena Pchilka : rol khudozhnoho perekladu v rozvytku ukrainskoi literatury [Olena Pchilka: the role of artistic translation in the development of Ukrainian literature] *Dyvoslovo*. 2013, no. 10 (679), pp.61-64.
- [9]. *Ukrainomovna knyha: 1798-1916. [Ukrainian language book: 1798-1916]*. Kyiv, 1996, t. 1: 1798-1885, pp. 220.
- [10]. Sholohova A. S. *Perevodyi proizvedeniy N. V. Gogolya na angliyskiy i nemetskiy yazyki kak problema interpretatsii: (na primere «Veчерov na hutore bliz Dikanki») [Translations of works by N. V. Gogol into English and German as an interpretation problem: (using the example of “Evenings on a farm near Dikanka”)]*. Moskva, 2011, 27 p.

Е. В. Бережок

зав. сектором Научной библиотеки
Одесского национального университета
имени И. И. Мечникова,
ул. Преображенская, 24, г. Одесса, 65082, Украина,
тел.: (0482) 34 80 11
e-mail: library@onu.edu.ua

ПЕРВЫЕ ПЕРЕВОДЫ ПРОИЗВЕДЕНИЙ НИКОЛАЯ ВАСИЛЬЕВИЧА ГОГОЛЯ В НАУЧНОЙ БИБЛИОТЕКЕ ОДЕССКОГО НАЦИОНАЛЬНОГО УНИВЕРСИТЕТА ИМ. И. И. МЕЧНИКОВА

Творчество Николая Васильевича Гоголя по-прежнему привлекает внимание исследователей и простых читателей. Несмотря на то, что его произведения трудно передаются переводу из-за неповторимого гоголевского стиля, пропитанного украинским народным фольклором, к началу XX в. они были переведены практически на все языки мира. Экземпляры изданий первых переводов произведений Н. В. Гоголя являются частью университетской «Гоголианы», состоящий из его произведений и литературы о его жизни и творчестве.

Ключевые слова: Н. В. Гоголь, прижизненные издания, переводы произведений Н. В. Гоголя, Научная библиотека Одесского национального университета.

E. V. Berezhok

Scientific Library of
Odesa I. I. Mechnikov National University
24, Preobragenskaya St., Odessa, 65082, Ukraine
Tel. (0482) 34 77 89;
e-mail: library@onu.edu.ua

FIRST TRANSLATIONS OF NIKOLAI VASILIEVICH GOGOL'S WORKS IN THE SCIENTIFIC LIBRARY OF THE ODESSA I. I. MECHNIKOV NATIONAL UNIVERSITY

The article considers the first translations of N. V. Gogol's works from the stocks of the Scientific Library of Odessa I. I. Mechnikov National University. The unique talent of Nikolai Vasilyevich Gogol was recognized by contemporaries, although each in its own way. The connoisseurs of his work sought to acquaint the widest readership with the great writer's work. Despite the fact that his oeuvres are difficult to transmit due to the unique Gogol style, saturated with Ukrainian folklore, by the beginning early 20th century. they have been

translated into many languages. His works have found their readers around the world and have become popular not only in a narrow literary environment, but also among the general audience. Gogol's creative legacy continues to attract the attention of researchers and ordinary readers, inspiring composers and artists.

Keywords: N. V. Gogol, lifetime editions, translations of N. V. Gogol works, Scientific Library of Odessa National University.